

дискурс. – Дрогобич: ВІМІР, 2007. – С. 163. **11.** Липківський В. Українська Православна Церква (коротка історія). – Вінніпег: Видання Консисторії Української Православної Церкви, 1934. – С. 24. **12.** Річинський А. Цит. праця. – С. 59. **13.** Лотоцький О. Церковна справа в Україні // Літературно-науковий вісник. – 1923. – Кн. 5. – С. 65. **14.** Там само. – С. 66. **15.** Біднов В. Церковна справа в Україні. – Тарнов, 1927. – С. 24. **16.** Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 рр. – Т. 1: Доба Центральної Ради. – Ужгород, 1932. – С. 21. **17.** Там само. – С. 71. **18.** Там само. – С. 72. **19.** Дорошенко Д. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940. – С. 22. **20.** Швидкий В. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890–1930-і рр.). – К., 2002. – С. 130. **21.** Власовський І. Нарис історії української Православної Церкви. – Т. IV. Частина 2. – К., 1998. – С. 22. **22.** Там само. – С. 24. **23.** Лотоцький О. Церковна справа в Україні // Літературно-науковий вісник, 1923. – Кн. 5. – С. 69. **24.** Солдатенко В. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1993. – С. 145. **25.** Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – К., 1997. – Т. 1. – С. 451. **26.** Власовський І. Нарис історії української Православної Церкви. – Т. IV. Частина 2. – К., 1998. – С. 22. **27.** Швидкий В. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890–1930-і рр.). – С. 140. **28.** Там само. – С. 141.

УДК 321.015

Є. В. ПЕРЕГУДА

МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНО РОЗКОЛОТОГО СУСПІЛЬСТВА

Національна єдність не обов'язково є передумовою модернізації, а може бути досягнена в ході реалізації політики модернізації. Її реалізація вимагає політичної стабільності, але провайдером модернізації у соціокультурно розколотому суспільстві не може бути авторитарна влада. У контексті регіональної політики держава має стати стимулятором інвестиційних процесів.

Ключові слова: модернізація, соціокультурний розкол, національні традиції, структурна диференціація, авторитарний режим.

Перегуда Е. В. Модернизация социокультурно расколотого общества

Национальное единство не обязательно является предпосылкой модернизации. Оно может быть достигнуто в ходе реализации политики модернизации. Ее реализация требует политической стабильности, однако провайдером модернизации в социокультурно расколотом обществе не может быть авторитарная власть. В контексте региональной политики государство должно стать стимулятором инвестиционных процессов.

Ключевые слова: модернизация, социокультурный раскол, национальные традиции, структурная дифференциация, авторитарный режим.

Pereguda Y. The modernization of a socioculturally divided society

The national unity is not necessarily a prerequisite for modernization and can be achieved in the implementation of the modernization policy. Although its implementation needs political stability, the authoritarian power can't be provider of modernization in socioculturally divided society. The state should be the stimulator of the investment processes in the context of regional policy.

© ПЕРЕГУДА Євген Вікторович – кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політичних наук КНУБА

Key words: *modernization, sociocultural split, national traditions, structural differentiation, the authoritarian power.*

Модернізація є поширеною у суспільствознавстві темою досліджень. Але не всі її проблеми розв'язані у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Розвиток країн приводить до кристалізації нових її аспектів, створюючи ефект невичерпності теми. Про це свідчить й проголошення за останні роки політики модернізації пострадянськими країнами, зокрема Україною¹.

Маловивченим аспектом є модернізація соціокультурно розколотого суспільства. Таке суспільство складається з соціальних груп, які радикально відрізняються структурою, цінностями, традиціями. Ці розбіжності призводять до гострих політичних суперечностей, що впливає на хід модернізації.

На формування особливостей модернізації соціокультурно розколотих суспільств значний вплив здійснили класики соціологічної та політичної думки – філософи Нового часу, К. Маркс, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, який, власне, виокремив поняття модерного суспільства², та ін. Зміст, джерела, складові сучасної модернізації були розкриті у працях Е. Гідденса, Ш. Ейзенштадта, Р. Інглехарта, С. Хантінгтона та ін. В Україні її досліджували В. Горбатенко, О. Данильян, В. Кремень, М. Михальченко, О. Новакова, О. Пухкал та ін., в Росії – В. Лапкін, В. Пантін, В. Федотова та ін.

Пік поширення теорій модернізації припав на 1950–1960-ті роки. Сучасне суспільство тлумачилось як індустріальне. До його ознак Ш. Ейзенштадт відніс відокремлення економічної діяльності від традиційних способів життя, використання парової, електричної, атомної енергії, механізацію, автоматизацію, підвищення ролі переробної промисловості, торгівлі тощо³. Більшість теорій модернізації передбачали економічний детермінізм та лінійну схему суспільного розвитку⁴. Вважалося, що індустріальній економіці відповідають певні форми соціального, духовного, політичного життя – приватна власність на засоби виробництва, ринок як механізм взаємодії суб'єктів економіки, міський спосіб поселення, секуляризація духовного життя, автономізація особистості, політичний плюралізм, правова держава.

Поширення теорій модернізації було зумовлене соціальними чинниками. На думку В. Красильщикова, «фордистсько-кейнсіанський капіталізм з масовим виробництвом та масовим споживанням ...був зацікавлений у тому, щоб залучити до масового споживання якомога ширші верстви населення не лише у розвинених, а й у бідних периферійних країнах. Звідси випливала його зацікавленість в індустріальній модернізації цих країн»⁵. Еталонами модерності вважалися західні країни⁶. Те саме стосувалося й ціннісних систем. Модернізаційні теорії були теоріями розвитку на засадах зміни ідентичності⁷.

Ототожнення модернізації та вестернізації зумовило виокремлення органічної та «навздогінної» модернізації. Остання пов'язувалась із запозиченням країнами, що розвиваються, західних соціальних стандартів.

Але реалії розвитку поставили під сумнів положення цих теорій. В низці країн модернізація економіки не привела до політичної демократії західного зразка. Не відбулось і радикального розриву з традиційними цінностями.

Це змусило, зокрема, відмовитись від ідеї, що сучасне суспільство має єдині інституційні виміри, від ототожнення модернізації та вестернізації⁸, від тези про конвергенцію модерних суспільств⁹, від лінійної схеми розвитку. Як підсумок,

теорії модернізації до середини 1970-х років «відтісняються на ...периферію західного суспільствознавства»¹⁰. Крах соціалізму на певний час відродив «вестернізаторство» у вигляді транзитологічних концепцій, але розвиток пострадянських країн засвідчив їх відірваність від реальності.

Новий науковий пошук відзеркалив радикальні зміни, які відбулись у суспільстві у XX ст. Концепція постіндустріального суспільства Д. Белла¹¹ сприяла перенесенню до суспільствознавства концепту постмодерну. Ознаками нового суспільства були визначені інформаційна революція, запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, освоєння космосу, індивідуалізація виробничого процесу, примаг духовних стимулів перед матеріальними, демократизація та гуманізація, зростання ролі науки та освіти¹².

Отже, важливим чинником еволюції модернізаційних теорій було співвідношення модернізації та національних традицій. Індустріальний розвиток супроводжується зростанням відкритості суспільства, а відтак інтенсифікацією міжкультурного діалогу. Сподівання класиків модернізації на швидке витіснення західною культурою національних традицій зазнали краху. Крім того, розвиток модернізаційних процесів часто веде до дезадаптації значної частини суспільства, виникнення нових соціальних розломів. Тому завданням модернізації стає таке інтегрування спільноти в світове співтовариство, яке не призведе до придушення національної культури. Як зазначає В. Горбатенко, доля модернізації «залежить від можливостей та вміння соціуму інтерпретувати її цінності таким чином, щоб вони, з одного боку, зберегли предметну сутність та її зміст, а з іншого – не руйнували б специфіку національної традиції та культури»¹³.

Але досягти цього вдається не завжди. Суперечність між модернізацією та національними традиціями часто породжує конфліктну форму міжкультурного діалогу. Наслідком стає зрив процесів модернізації. А. Турен звертає увагу, що неорганічна модернізація відбувається за хвилеподібним сценарієм, а фази модернізації змінюються фазами контр- або антимодернізації¹⁴.

Ситуація ще складніша у соціокультурно розколотому суспільстві, де традиції соціальних груп суттєво різняться. Це призводить до суперечностей у багатокутнику модернізації та субнаціональних культур. Суперечності між останніми не просто ускладнюють модернізаційні процеси. Вони ставлять під сумнів те, що Д. Растро назвав передумовою модернізації – національну єдність, поширення єдиних цінностей, довіру до інститутів¹⁵. Так, досягнення національної єдності стає не стільки передумовою, скільки завданням політики модернізації у соціокультурно розколотих суспільствах.

У пострадянській, зокрема вітчизняній, науці не завжди усвідомлюються явища, які свого часу призвели до «витіснення» модернізаційних теорій. Й нині наявні спроби розробити єдині моделі модернізації, визначити її «об'єктивним процесом», а західну демократію – критерієм модернізації. Так, Д. Трубіцин твердить, що в ході модернізації здійснюється рух до єдиних форм організації суспільства. Суперечності виявляються й тоді, коли він формулює вияви модернізації в сфері культури. Поряд з виокремленням толерантності, мультикультурної взаємодії, він говорить про деідеологізацію, деміфологізацію та десакралізацію, раціоналізацію та прагматизацію соціальної поведінки¹⁶.

Але деідеологізація, десакралізація самі є міфом. У соціокультурно розколотому суспільстві вони використовуються як гасла політиками, які за допомогою важелів влади намагаються нав'язати культуру групи, інтереси якої вони відзер-

калюють, іншим соціальним групам. Найяскравіший приклад – ситуація у мовній сфері України. Прихильники підвищення статусу російської мови до рівня державної, заявляють про прагматичність цього, про те, що кожен має право обирати мову спілкування. Насправді, це руйнує баланс між українською та російською мовами. Адже перша користується заходами державної підтримки, а друга – більшою популярністю у широких соціальних колах. Тому, якщо поширити на неї заходи держпідтримки, вона опиниться у привілейованому становищі.

Але й тези про необхідність для модернізації толерантності, мультикультуралізму, про які твердять багато дослідників, є лише логічно аргументованими. Майже ніде в світі, а насамперед у пострадянських країнах, не доведено, що ці принципи можуть бути реалізовані в ході модернізації. І це природно, адже немає суспільства, де усі індивіди та групи мають однакові соціальні позиції. Ієрархічність – невід’ємна риса суспільства. Інша річ, що суперечності між культурами можуть перетворюватися на конфлікти, а можуть бути законсервованими, що міжкультурний конфлікт може бути відкритим, руйнівним, а може бути латентним. Тому, враховуючи наведений приклад з мовної сфери України, слід зробити висновок, що завдання політики модернізації з досягнення національної єдності вирішується шляхом задіяння різних важелів для підтримання балансу між культурами, для розвитку міжкультурного діалогу.

Невід’ємною складовою політики модернізації є модернізація самої політичної системи, державного управління. Це пов’язано й з тим, що органи державної влади виступають ініціаторами модернізаційних перетворень.

Елементами модернізації політичної системи Д. Коулмен називає структурну диференціацію, секуляризацію політичної культури, що сприяє зростанню адаптивних можливостей політичної системи, її спроможності відповідати на виклики сучасності¹⁷. В. Горбатенко серед напрямів політичної модернізації теж виокремлює раціоналізацію та забезпечення ефективності влади (вирішальний чинник довіри населення), диференціацію політичної структури, або інституціалізацію, структурно-змістовне перетворення політичної системи, формування політичної структури соціальної дії¹⁸.

Отже, структурна диференціація політичної системи, формування інститутів влади, політичної участі населення – ключовий чинник політичної модернізації. Але у соціокультурно розколотому суспільстві цей процес має особливості. Диференціація є не лише об’єктивним процесом, зумовленим ускладненням об’єкта управління. Він породжується й ускладненням самого суб’єкта управління, зростаючою палітрою груп, які претендують на участь у владі. Відсутність консенсусу між ними веде не лише до суперечностей між поглядами на те, як ця диференціація має здійснюватись і якими є завдання влади з проведення модернізації, а й до розходження інтересів усередині самої влади. Ще у 1930-х роках В. Старосольський відмовляв раціоналізму в праві бути керівним принципом політико-управлінської діяльності. Він звертав увагу, що сучасні суспільства розколоті на класи, які мають в основі інтереси, а там, де люди керуються інтересом, немає місця раціоналізму¹⁹. В сучасній Україні ми бачили неодноразові приклади того, як місце індивіда, групи, партії у політиці визначали їх ставлення до реформування політичної системи і як воно змінювалося, коли змінювалось їх місце у політиці. Ще одним прикладом є хаотичність адмінреформи, яка часто визнається групами інтересів.

Ще одним проблемним питанням є співвідношення політичної модернізації та демократії. У 1970-х роках західні вчені відмовились від жорсткого зв'язку між ними. Більш того, С. Хантінгтон зробив висновок, що лише авторитарна влада може забезпечити перехід до ринку та національну єдність. Ці ідеї стали центральними для консервативної моделі модернізації.

Але в соціокультурно розколотому суспільстві авторитарна влада може бути дієвою лише тоді, коли одна соціальна та, відповідно, політична група значно переважає інші за ресурсами, політичним впливом тощо. Тобто коли чинник соціокультурного розколу не є найважливішим. Але там, де конфліктуючі групи володіють приблизно рівним обсягом ресурсів, спроможність такої влади проводити політику модернізації сумнівна. Спроба встановити авторитарний режим означатиме гострий політичний конфлікт та зниження ефективності влади. Не виключено, що влада зможе придушити не лише опонентів, а й потенційний протест, як це сталося в СРСР у 1930-х роках, але наслідком може бути викривлення завдань модернізації, звуження їх до рівня розвитку мобілізаційної економіки, скорочення людського капіталу тощо.

До речі, акцент прихильників консервативної модернізації на політичній стабільності не означає ігнорування проблеми демократизації. Якщо авторитарна влада не лише проголошує, а й здійснює політику модернізації, це означає, що він відчуває потреби країни, користується підтримкою. Тому заперукою модернізації є не стільки влада, яка називає себе демократичною, скільки її налаштованість на діалог з населенням.

На реалізацію політики модернізації у соціокультурно розколотих суспільствах значний вплив мають особливості політики в умовах постмодерну. В. Горбатенко звертає увагу на те, що політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. Політика перетворюється на різновид підприємництва, де провокуються події, створюються штучні іміджі.

Це створює новий контекст політики модернізації. Аналізуючи політику модернізації, проголошену свого часу Президентом Росії, О. Яхно зробила висновок, що вона була спрямована на вдосконалення іміджу глави держави, на встановлення його лідерства у владному «тандемі» (з Прем'єр-міністром), але не була реальним політичним та економічним процесом²⁰.

Це тим більше стосується контексту соціокультурно розколотого суспільства, про що красномовно свідчить досвід України. Соціокультурні розбіжності стимулюються політиками для мобілізації електорату та звернення енергії населення на боротьбу з ворогом. Це негативно впливає на реалізацію політики модернізації, ускладнює її завдання з досягнення суспільної єдності.

Ситуація постмодерну вносить корективи й до взаємодії між центром та регіонами. На думку В. Горбатенка, цивілізація опинилась у перехідному стані від державно-правового моноцентризму до поліваріантних форм існування, що включають зростання ролі регіональних органів. Проте він твердить про дві тенденції – «на концентрацію в єдиному центрі тільки найбільш суттєвих, основних функцій керівництва і управління без надмірного обмеження сфери дії місцевого самоврядування» та на створення системи управління, яка дозволяє «максимально спиратися на спонтанні сили суспільства і якомога менше вдаватися до примусу»²¹.

Отже, децентралізація влади не є автоматичним шляхом вирішення проблем модернізації у соціокультурно розколотому суспільстві. Навпаки, ідея модернізації, хоча б в економічній сфері, яка має стати об'єднуючою для різних складових суспільства, її просування, незважаючи на опір різних політичних акторів, потребує певного організаційного оформлення у вигляді централізації державного управління.

Від чого залежить співвідношення тенденцій до централізації та децентралізації? Від здатності місцевої влади взяти відповідальність за стан справ у регіоні, ступеня консолідації суспільства, яке гарантуватиме, що зростання повноважень місцевих влад не призведе до сепаратизму.

Отже, незважаючи на критику класичних теорій модернізації, її контекст зберігає живучість. Попри визнання національних моделей модернізації, залишаються параметри, спільні для будь-якої моделі. Вони включають відкритість суспільства, пріоритет галузей, що забезпечують переваги в міжнародному поділі праці, розкриття соціального капіталу, розвиток освіти, науки, охорони здоров'я, соціальну мобільність тощо.

Водночас еволюціонували погляди на деякі раніше базові постулати. Це стосується й проблеми національної єдності, яка не є передумовою модернізації. Співвідношення між національною єдністю та модернізацією стає більш діалектичним. Перша не перестає бути умовою успішної політики модернізації, але досягнута вона може бути в процесі її здійснення.

Модернізація соціокультурно розколотого суспільства вимагає надання пріоритету економічним цілям, що має сформувані передумови консолідації. З іншого боку, вона вимагає одночасної модернізації політичної системи, яка є провайдером модернізації. Однією з її передумов є досягнення певного рівня політичної стабільності. Водночас таким провайдером у соціокультурно розколотому суспільстві не може бути авторитарна влада, що в умовах постмодерністської реальності загрожує перетворенням модернізації виключно на ідеологічний дискурс.

Враховання цих реалій зумовлює увагу до регіональної політики. Міра співвідношення централізації/децентралізації в умовах модернізації не може бути визначена априорі, а залежить від розвитку громадянського суспільства.

У розколотих суспільствах модернізація регіонів має розбіжності. Це ставить під загрозу досягнення єдності суспільства, посилює «кризовий синдром» модернізації. При збереженні культурної автономії регіонів це вимагатиме підвищеної уваги до питань політичної централізації. В економічній сфері це вимагає специфічної ролі держави, насамперед виконавчої влади, як стимулятора інвестиційних процесів у регіонах.

1. Янукович В. Ф. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – 416 с. 2. *Parsons T.* The system of modern societies. – New York: Prentice-Hall, 1971. – 152 p. 3. *Eisenstadt S. N.* Modernization: Protest and Change. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966. – P. 1-5. 4. *Inglehart R., Welzel C.* Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence. – New York: Cambridge University Press, 2005. – P. 42. 5. *Красильщиков В. А.* Конец индустриальных модернизаций? // Мегатренды мирового развития: Сб. статей. – М.: Экономика, 2001. – С. 60. 6. *Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія / Панов М. І. (кер. авт. кол.), Герасіна Л. М., Данильян О. Г. та ін.; За заг. ред. Л. М. Герасіної,*

О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2008. – С. 116. **7.** Федотова В.Г. Модернизация и глобализация [Електронний ресурс] // Мегатренды мирового развития: Сб. статей. – М.: Экономика, 2001. – С. 81-91. – Режим доступу: http://gatchino.com/knogg/2001_004.htm. **8.** Eisenstadt S.N. Multiple Modernities // Daedalus. – Vol. 129. – № 1. – P. 2-3. **9.** Eisenstadt S.N. Convergence and divergence of modern and modernizing societies: indications from the analysis of the structuring of social hierarchies in Middle Eastern societies // International journal of Middle East studies. – 1977. – № 8. – P. 1–27. **10.** Капустин Б.Г. Ко-нец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия // Полис. – 2001. – № 4. – С. 9. **11.** Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. – New York: Basic Books, 1976. – 616 p. **12.** Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. – К.: Academia, 1999. – С. 62-63. **13.** Там само. – С. 8. **14.** Touraine A. Modernity and Cultural Specificities // International Social Science Journal. – 1988. – № 18. – P. 451. **15.** Rustow D. Transitions to Democracy: Toward a Dynamics Model // Comparative Politics. – 1970. – Vol. 2. – № 3. – P. 350. **16.** Трубицын Д.В. «Модернизация» и «негативная мобилизация» конструкты и сущность // Социс. – 2010. – № 5. – С. 6-7. **17.** Coleman J.S. Modernization: Political Aspects // International Encyclopedia of the Social Sciences. – Washington: Free Press, 1968. – Vol. 10. – P. 395–402. **18.** Горбатенко В.П. Цит. праця. – С. 18-19. **19.** Староросльський В. «Криза» конституційної держави // Вибори та демократія. – 2005. – № 4 (6). – С. 58-61. **20.** Яхно О. «Суверенная модернизация» как плацдарм для второго срока Медведева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2010/09/17/123942-5.html>. **21.** Горбатенко В.П. Цит. праця. – С. 180-181.

УДК 321.7

В. Л. ЗГУРСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

В результаті аналізу зарубіжного досвіду законодавчого регулювання благодійної діяльності виявлено такі особливості вітчизняного законодавства, як: використання критерію неприбутковості для визначення благодійної діяльності; чіткий перелік видів благодійної діяльності та реєстрація благодійної організації з одночасним наданням їй особливого статусу юридичної особи.

Ключові слова: благодійна організація, громадянське суспільство, неурядова організація, соціальна допомога.

Зурская В. Л. Особенности законодательного регулирования деятельности благотворительных организаций в Украине

В результате анализа зарубежного опыта законодательного регулирования благотворительной деятельности определены такие особенности отечественного законодательства, как: использование критерия неприбыльности для определения благотворительной деятельности; четкое перечисление видов благотворительной деятельности и регистрация благотворительной организации с одновременным предоставлением ей особого статуса юридического лица.

Ключевые слова: благотворительная организация, гражданское общество, неправительственная организация, социальная помощь.

© ЗГУРСЬКА Валентина Леонідівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури